

FRANSIYA FILIPP IV HUKMRONLIGI DAVRIDA**Mirkomilov Baxtiyor**

Jizzax davlat pedagogika universiteti professori, tarix fanlari nomzodi,

Dehqonova O'g'loy G'ulom qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti Tarix fakulteti talabasi,

Dehqonova Farangiz G'ulom qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti Tarix fakulteti talabasi,

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'rta asrlardagi Fransiyaning Filipp IV hukmronligi davridagi siyosiy hayoti, ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli haqida so'z boradi. Hukmdorning amalga oshirgan ko'plab tizimli islohotlarini va hududni kengaytirish uchun qilgan tadbirlari yetarlicha yoritib berildi.

Kalit so'zlar: Verden sulhi, Kapetinglar sulolasi, domen, Lyudovik VI, Lyudovik VII, birlashtirish harakati, Filipp IV, general shtatlar, Papa faoliyati, Avinion tutquni, yuz yillik urush.

Jahon tarixidagi o'sha mashhur Verden sulhiga ko'ra, 843-yilda franklar davlati uch qismga bo'linib ketdi. Ular G'arbiy "Fransiya", O'rta "Fransiya" va Sharqiy "Fransiya"ga bo'lindi. Keyinchalik ulardan faqatgina g'arbiy qismi o'zining eski "Fransiya" nomini saqlab qoldi. Uning hududi Shelda daryosi sohillaridan to Rona daryosi sohillarigacha bo'lgan. Bu yerda to 987-yilgacha Karl Buyukning avlodlari hukmronlik qildilar, keyinchalik ularning hokimiyati yer egalari tomonidan zaiflashtirilib yuborildi. Mana shu yer egalari orasidan yangi fransuz sulolasi Kapetinglar sulolasi kelib chiqib, ular 987-1328-yillarda Fransiyaning idora qildilar.

Yangi sulola hokimiyatga kelgan dastlabki yillarda ancha zaif edi. Chunki Kapetni saylashga rozilik bergan fransuz feodallari o'zlari uchun turli xil imtiyozlar talab qilar edilar. Tarixdan ma'lumki, XI, XII va XIII asrlarning ikkinchi yarmida Fransiya ishlab chiqaruvchi kuchlar tez rivojlangandi. Dehqonchilik ancha o'sib, bog'dorchilik, polizchilik, uzumchilik sohasida yutuqlarga erishildi. Qirol domeni hududi Fransiya'dagi ikkita daryo ya'ni Sena bilan Luara daryosining o'rta oqimi

bo'ylaridagi yerlarni o'z ichiga olgan edi. Qirol domenini xalqa qilib o'rab olingan yirik feodal knyazliklar tashkil qilar edi, ya'ni; shimolda Flandriya grafligi, Normandiya gersogligi, Bretan gersogligi; g'arbda Anji grafligi va Akvitanিয়া gersogligi; janubda Overn grafligi, Tuluza grafligi; sharqda Shampān grafligi va Burgundiya gersogligi bor edi[Salimov.T., 57-58-b.].

Qirol hokimiyatining kuchayishi Lyudovik VI Semiz davrida katta ishlar qilindi. U o'ttiz yillik hukmronlik davrini o'z domenidagi baronlarga qarshi kurash bilan o'tkazib, ularni o'ziga bo'ysundirdi. Masalan, u talonchilik qilib yurgan ritsarlardan biri Tomas de Marlني juda qattiq jazolab, uning qasrini vayron qilib, o'zini turmaga tashlatdi. Bundan tashqari senyorlar Montleri, Pyunzalarning qasrlarini qirol domeniga qo'shib olindi. Lyudovik VI ning vorisi Lyudovik VII ancha keng siyosat yurgizdi U ikkinchi salib yurishida ham ishtirok etgan edi. U o'z domenini kengaytirib, Burj va Sans shaharlarini qo'shib oladi.

Ushbu Fransiya hukmdorlari davlatni birlashtirish siyosatini boshlab berdi. Undan keyingi hukmdorlar bu siyosatni davom ettirgan holda bunday siyosiy jarayonlar Filipp IV davrida yaxshigina shakllantirildi.

Shu o'rinda bu shaxsning faoliyati tarixiga kengroq to'xtalsak, Fontenblo saroyida 1268 yil iyun oyida qirollik juftligi Filipp III Bold va Aragonlik Izabella o'g'il ko'rdilar, unga otasining ismi - Filipp berildi. Kichkina Filipp hayotining birinchi kunlarida hamma uning misli ko'rilmagan farishta go'zalligini va ulkan jigarrang ko'zlarining o'tkir nigohini ta'kidladi. O'shanda hech kim taxtning yangi tug'ilgan ikkinchi vorisi Kapetiyaliklar oilasining oxirgisi, Fransiyaning taniqli qirol bo'lishini oldindan bilmas edi. Filipp IV hukmdor Lyudovik IX ning nevarasi bo'lib, uning tarixdagi majoziy ma'nodagi laqabi "Chiroyli" edi. Filipp IV 1285-1314-yillarda hukmdorlik qilgan Kapetinglar dinastiyasining uchinchi yirik vakili edi.

Filipp IV ning keng qamrovli urushlari tarixiga e'tibor beradigan bo'lsak, u inglizlar bilan olib borgan kurashi natijasida Tuluza grafligini, 1308-1309-yillari Akvitanianing bir qismini, 1285-yili Ispaniya bilan chegaradosh bo'lgan Navarra

qirolligini va Fransiyaning janubi-sharqidagi Lion viloyatini qirollik domeniga qo'shib oldi[Semyonov V.F., 403-404-b.].

Hukmdorning keyingi yillardagi yurishlari 1307-yili mamlakat markazidagi Lionni qo'shib olinishi bilan Fransiyaning markazlashtirishdagi muhim qadami bo'ldi. Filipp IV qirollik davrining boshidan to oxirigacha o'sha zamondagi shimoli-g'arbiy Yevropaning sanoat o'lkasi hisoblangan Flandriyani egallashga harakat qildi. Kurtra yonidagi jangda Gent va Bryugge hunarmandlari bilan Flandriya dehqonlari 1302-yilda fransuz ritsarlarini qattiq mag'lubiyatga uchratdilar. Biroq, bu muvaffaqiyatsizliklarga qaramay, qirol qo'shinlari 1305-yilda Lilla yonidagi jangda flandriyaliklarga zarba berganlaridan so'ng, Flandriyaning bir qismi qirol domeniga qo'shib olindi. Flandriya urushi vaqtida xarajatlarning g'oyatda ko'payib ketganligi, shuningdek, qirol saroyida ortiqcha isrofgarchilikka yo'l qo'yilganligi tufayli XIV asr boshlarida Filipp IV ning moliyaviy ishlari tamomila izdan chiqdi[Mirkomilov B., 296-297-b.].

Filipp IV ning islohotlaridan yana bir nechasiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, qirol har qanday yo'llar bilan daromadlarini ko'paytirmoqchi bo'ldi. U shaharlardan pul qarz olib, odatda uni qaytarmasdi, talonchilik maqsadida yahudiylarni mamlakatdan haydab yuborib, nohaq soliqlar olib bo'lgandan so'ng, yana ularni mamlakatga kirgizardi, u tanga-chaqani buzib, buning oqibatida fransuz savdosini izdan chiqarib yubordi, qirollikka qarashli yer-mulklardagi dehqonlarni katta haq to'lash evaziga ozodlikka chiqishga majbur qilardilar.

Papa ruhoniylarning qirolga biror-bir soliq to'lashni va graf Flandriyskiy Filipp IV ustidan papaga shikoyat qilganligi uchun papa Filipp IV ga Flandriyaga qarshi urushni to'xtatishni talab qildi. Papaning aralashuviga javoban, Filipp IV 1302 yilda uch toifa: ruhoniylar, dvoryanlar va shaharliklar (har bir shahardan 2 tadan) vakillari ishtirokida General shtatlarni chaqiradi. General shtatlar papaning Fransiyaning ichki ishlariga aralashuvini qoraladi [www.wikipedia.org. internet sayti.].

Jamoatchilik ko'magiga tayangan Filipp IV, papalikka qarshi zo'ravonlik tadbirlarini qo'llashga o'tdi. Papaning Fransiya yuborgan legati (vakili), qirol

buyrug'i bilan qamoqqa olindi. Filipp IV papani lavozimidan chetlatish harakatini boshlab, o'z agentlari Nogareni va Plezianlarni Rimga yuboradi. Ular pulni ayamadan papaning Italiyadagi siyosiy raqiblarini o'z tomoniga og'dirib, 1303 yil sentabrda Bonifatsiyning Anani shahridagi qarorgohiga bostirib kirib, uni uy qamog'iga oladi[Semyonov V.F., 403-404-b.]. Papaning tarafdorlari bir necha kundan so'ng uni qutqaradi. Lekin keksayib qolgan Bonifatsiy bu tahqirlarni ko'tara olmay ko'p o'tmasdan vafot etadi.

Filipp IV ning tazyiqi bilan, 1305-yili Bordr arxiyepiskopi Kliment V papalikka saylanadi. Kliment V Rimda istiqomat qilishdan xavfsirab, o'z rezidensiyasini Fransiyaga ko'chirdi. Dastlab u Lionda, keyin Avinion shahriga ko'chib keldi, va u yerda papalar deyarli 70 yil davomida (1309-1378) istiqomat qilishdi. Qirolning papa bilan qilgan mojarosi munosabati bilan birinchi marta chaqirilgan General shtatlar, keyin Filipp IV davrida 1308 va 1313-1314-yillarda yig'ildi[Semyonov V.F., 403-404-b.], bunda tanga-pullarni zarb etish va uning tarkibidagi nodir metallning miqdorini aniqlash masalalari muhokama qilindi.

Doimo moliyaviy qiyinchiliklarni boshidan kechirgan Filipp IV, har safar yangi soliqlar yig'ishga rozilik berishni shtatlarga taklif etardi. 1308-1309-yillarda qirol qizi Izabellaning nikoh to'yiga ketadigan xarajatlarni qoplash uchun ayrim grafliklar va gersogliklardan ed deb atalgan soliq yig'ishga ruxsat berish uchun muzokaralar olib boradi. Bu davrda Flandriya masalasida Angliya bilan Fransiya o'rtasida nizo chiqdi. Filipp IV 1328-yilda vafot etadi[www.wikipedia.org. internet sayti]. Ingliz qirolu Eduard III Filipp IV ning qizidan nabirasi sifatida Fransiya taxtiga o'z da'vosini e'lon qilishi tarixdagi yuz yillik urushning boshlanishiga bahona bo'ldi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Fransiyaning markazlashtirilishi XII asr boshlarida boshlangan bo'lsa, bu tadbir Filipp IV davrida nihoyatda kuchaygan. Filipp IV ning davlat hududini kengaytirish uchun qilgan keng qamrovli urushlari va tizimli islohotlari natijasida davlatning markazlashtirilishi bir maromda keltiriladi. Filipp IV ning mamlakat iqtisodi va ijtimoiy ahvolini izga solish uchun qilgan islohotlari

Fransiyanı markazlashitirish uchun qilingan ishlarning choʻqqisiga keltirilgan davr sifatida tarix sahifalaridan joy oldi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

- 1.Salimov.T.Oʻ. Jahon tarixi (Yevropa mamlakatlari tarixi V-XV asrlarda). Toshkent 2014.
- 2.Semyonov V.F. Jahon tarixi (Oʻrta asrlar tarixi). Toshkent. 1973.
- 3.Mirkomilov B. Oʻrta asrlar jahon tarixi (V-XV asrlar). Toshkent. 2023.
4. www.wikipedia.org. internet sayti.